

Ящук В.И., Иванчак В.И. Моделирование задач управления инвестиционными проектами в условиях риска и неопределенности

Выявлены принципы построения системы планирования и управления инвестициями на предприятии и факторы повышения эффективности реализации инвестиционных проектов на предприятиях, исследованы теоретические положения повышения эффективности реализации инвестиций предприятий на основе методов управления проектами. Проанализированы направления совершенствования механизма эффективного использования инвестиционных ресурсов на предприятии за счет внедрения методов управления проектами и разработки оптимального варианта мероприятий по определению эффективного решения реализации проекта в заданный срок с учетом факторов риска и неопределенности.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционный проект, управление, планирование, эффективность, сетевое моделирование, имитационное моделирование.

Yashchuk V.I., Ivanchak V.I. The Simulation of Investment Project Management Problems in the Conditions of Risk and Uncertainty

The principles of the system development and investment management in the company and also the factors that improve the effectiveness of the enterprise investment projects are revealed. Some theoretical principles to improve the effectiveness of investment enterprises based on the methods of project management are researched. Some trends to improve the mechanism of effective use of investment resources in the enterprise by implementing project management methods and developing optimal variant of measures to identify effective solution implementation project at a given period, taking into account the risk factors and uncertainties, are analysed.

Key words: investments, investment project, management, planning, efficiency, network modelling, simulative modelling.

6. ОСВІТЯНСЬКІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 338.1:351.82

Викл. І.Р. Набиванець – Львівський інститут МАУП

ЕТИМОЛОГІЯ ТА СУТНІСТЬ КАТЕГОРІЇ "ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА"

Наведено етимологію поняття "економічна безпека" вітчизняними та зарубіжними вченими-економістами. Досліджено різноманітні наявні підходи до формування сучасної теорії економічної безпеки держави, проаналізовано чинники сучасної модифікації, її суті та змісту. Систематизовано підходи до дослідження сутності економічної безпеки. Запропоновано такі наукові підходи, як системний, макроекономічний та процесний. Розкрито сутність кожного з наведених підходів. Узагальнено концептуальні засади суті поняття "економічна безпека" в економічній та науковій літературі.

Ключові слова: економічна безпека, теорія безпеки, система безпеки, національна безпека, забезпечення безпеки.

Вступ. Загальносистемний характер трансформаційних змін зумовив необхідність прийняття принципово нових напрямів соціально-економічного розвитку країни на шляху формування власної економічної безпеки. Об'єктивно необхідним стає звернення до проблем економічної безпеки як чинника формування економічної політики, адекватної потребам національної безпеки України та виступає головною необхідністю в умовах сучасного суспільного розвитку. Кардинальні зміни, що відбулися в Україні останнім часом, потребують нових підходів до визначення принципів основ дослідження системи економічної безпеки на різних рівнях суспільної ієрархії.

Проблема економічної безпеки України в динамічних умовах розвитку економіки почала викликати підвищений інтерес вчених ще у 90-ті роки минулого століття, що передусім було спричинене погіршенням соціально-економічного становища країни, істотним ослабленням її економічних позицій у світі. Окрім того, чимало науковців визнають, що перешкоди створенню сприятливих умов для розвитку і зміцнення економічної безпеки України необхідно визнати системними через відсутність достатньої уваги з боку як центральних, так і місцевих органів державного управління.

Такий підхід доводить, що економічна безпека є основою національної безпеки країни та характеризує значущість її забезпечення у всіх сферах життя людства і особливо в економіці через зростання ролі чинників ризику, невизначеності, випадковості і взаємозалежності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретичних основ економічної безпеки, а також широке коло питань, пов'язаних з цією проблемою, відображені в наукових працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених: Дж. Барбера, Л. Біркена, З. Варналія, О. Власюка, В. Воротіна, А. Гальчинського, В. Геєця, К. Гудвіла, К. Девіса, О. Ємельянова, М. Єрмошенка, А. Качинського, Р. Леонарда, Т. Лоурі, І. Мазур, А. Мокія, В. Мунтіяна, Г. Пастернак-Таранушенко, Д. Прейгера, У. Семюелса А. Сухорукова, В. Шлемко та ін.

Попри вагомий доробок названих вчених існує об'єктивна необхідність ідентифікації нових взаємозв'язків економічної безпеки в теорії безпеки, що потребує удосконалення теоретико-методологічних засад і прикладних аспектів її дослідження. Саме цим актуалізується потреба обґрунтування основ та етимології сутності економічної безпеки.

Постановка завдання. Метою роботи є комплексне обґрунтування сутності економічної безпеки та формування системного підходу до етимології категорії "економічна безпека" з урахуванням сучасних умов розвитку суспільства. Відповідно до мети поставлено завдання аналізу наявних поглядів до визначення поняття економічної безпеки та наведення власних підходів до дослідження сутності економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Економічна безпека як важлива компонента національної безпеки у сучасних умовах набуває пріоритетності у забезпеченні не лише безпеки окремої особи, суспільства, але й у формуванні економічної могутності держави. Під її впливом усі сфери життя, зокрема економічна, набувають нових якостей – гнучкості, динамічності, стійкості, але зростає й потенційна залежність суспільних процесів від економічної безпеки та соціальної сфери. Саме тому структурна зв'язаність елементів функціонування та розвитку системи економічної безпеки є істотною якісною характеристикою соціально-економічного зростання.

Окремі спроби узагальнення концептуальних засад суті поняття економічної безпеки в економічній літературі трапляються доволі часто. Проте вони більшою мірою стосуються процесів забезпечення економічної безпеки окремої ланки економіки в системі ієрархії управління. Більше того, відсутність єдиного понятійного апарату, недостатня вивченість проблеми зміцнення економічної безпеки значно перешкоджають формуванню повноцінної теоретичної, а надалі прикладної бази дослідження цієї проблеми у науковій думці. Відтак, удосконалення сутнісних характеристик поняття економічної безпеки потребує розмежування суті категорій економічної безпеки щодо системного, макроекономічного та процесного підходів (табл.).

Табл. Підходи до дослідження сутності економічної безпеки

Назва підходу	Представники	Сутність
Системний підхід	В. Тамбовцев, В. Савин, Л. Абалкін	Економічна безпека розглядається як стан економічної системи, який дає змогу їй розвиватися динамічно, ефективно та вирішувати соціально-економічні завдання.
Макроекономічний підхід	П. Круш, Г.А. Пастернак-Гаранущенко, В. Акімов, С. Бريدун, М. Ватагін	Економічна безпека є головною складовою національної безпеки та визначається причинно-наслідковим зв'язком між економічною могутністю держави, її військово-економічним потенціалом та національною безпекою.
Процесний підхід	Я. Жаліло, К.Х. Іпполітов, В. Шлемко, І. Бинько, В. Мунтіян, Т.М. Іванюта, А.О. Заїчковський	Економічна безпека видається у вигляді системи заходів щодо її забезпечення (технічних, організаційних, операційних, правових та економічних).

Варто зауважити, що багатоаспектність поняття "економічна безпека" визначається складністю та неоднозначністю чинників, домінуючих у науці і практиці на момент дослідження. Часто ці підходи частково збігаються або доповнюють один одного, іноді є надто суперечливими. Проведемо огляд окремих з них.

Так, В. Савин стверджує, що основою економічної безпеки країни є "стійкість її економіки, яка характеризується міцністю на надійність її елементів, вертикальних, горизонтальних і інших зв'язків у середині системи, здатністю витримувати в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз, а також дії непередбачуваних і важкопрогнозованих факторів" [12, с. 15]. Своєю чергою, В. Тамбовцева обґрунтовує, що "... під економічною безпекою будь-якої системи необхідно розуміти сукупність властивостей стану її виробничої підсистеми, яка забезпечує можливість досягнення цілей усієї системи" [13, с. 3]. Разом з тим, вважаємо, що у наведених визначеннях відсутнє чітке окреслення суб'єктів економічної безпеки. Окрім того, автори часто зосереджують увагу на необхідності забезпечення усіх зусиль суспільства на зміцненні економіки країни шляхом формування системи економічної безпеки країни, але не враховують необхідність відстоювання економічних та національних інтересів країни з метою гарантування безпечного економічного розвитку.

Продовжуючи огляд наявних концептуальних положень досліджуваного терміна, зауважимо, що нам близький синтетичний підхід Л. Абалкіна, який розглядає категорію "економічна безпека" щодо одного з головних параметрів, які характеризують не лише безпеку окремого суб'єкта, а всієї економічної системи, доводячи, що "економічна безпека – це стан економічної системи, що дає змогу їй розвиватися динамічно, ефективно та вирішувати соціальні завдання, при якому держава має можливість виробляти та проводити в життя незалежну економічну політику" [1, с. 18].

Додамо також, що еволюція поняття "економічна безпека" обумовлює концентрацію уваги вчених до безпеки окремих видів діяльності. Вчені, які дотримуються такої наукової позиції, пропонують розглядати "економічну безпеку" як детермінанту галузі, що розглядає різні аспекти життєдіяльності суб'єкта залежно від сфери його діяльності, особливості яких значною мірою впливають на особливості формування принципів безпеки.

Плеяда науковців, котрі орієнтуються на макроекономічний підхід у дослідженні економічної безпеки, серед яких П. Круш, доходять висновку, що економічна безпека є "головною складовою національної безпеки, визначається причинно-наслідковим зв'язком між економічною могутністю держави" [10, с. 388]. Г.А. Пастернак-Гаранущенко також асоціює категорію "економічна безпека" з поняттям "національна безпека" і характеризує безпеку як "широке поняття, що об'єднує всю гаму визначень, наближених до терміна "безпека", визначає необхідність досягнення такого рівня безпеки, при якому для держави немає серйозних загроз військового, політичного, економічного, соціального або будь-якого іншого характеру щодо зміни державного устрою або ладу" [11, с. 5].

Наголосимо, що такі вчені, як В. Акімов, С. Бريدун та М. Ватагін, наводять власне бачення змістового наповнення "економічної безпеки", але також

асоціюють це поняття з "економічною безпекою держави" та відносять останнє "до стану захищеності інтересів соціально-економічної системи, можливість забезпечення її сталого розвитку" [2, с. 26]. Окрім того, визначальною позицією у цьому контексті дослідження економічної безпеки є "сукупність умов та факторів, які забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність та стійкість, здатність до постійного оновлення і удосконалення; захищеність економічних, політичних, екологічних, правових та інших потреб суспільства і його громадян; забезпечення передумов для виживання в умовах кризи та майбутнього розвитку; захист життєво важливих інтересів країни та її території, зважаючи на ресурсний потенціал, збалансованість та динаміку розвитку; створення внутрішнього імунітету та зовнішньої захищеності від дестабілізаційних впливів; конкурентоспроможність країни на світових ринках, об'єктів і територій на внутрішньому ринку та стійкості фінансового становища; забезпечення належних умов життя та стійкого розвитку особистості, збереження екології" [2, с. 29].

Окремим положенням, з яким можна погодитись в етимології дослідження терміна "економічна безпека", виступає "спроможність підприємства протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам шляхом взаємної угоди інтересів як внутрішнього та зовнішнього оточення підприємства, так і в середині внутрішнього середовища", якого дотримується О. Ляшенко [8, с. 175]. При цьому варто зауважити, що вітчизняні та зарубіжні вчені використовують процесний підхід до формування визначення поняття "економічна безпека" та представляють його у вигляді комплексу заходів щодо її забезпечення. При цьому до економічної безпеки формується відношення як до системи заходів (технічних, організаційних, операційних, правових та економічних) гарантування безпечного економічного розвитку. У такому сенсі як об'єкт дослідження використовують дедалі складніші системи: національні економіки, країни, їх групи та регіони. Найбільш прийнятним та важливим у такому сенсі є висновок Я. Жаліла, який визначає економічну безпеку як "складну багатфакторну категорію, що характеризується здатністю національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб власного населення та держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу стійкому та збалансованому розвитку країни; забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання" [4, с. 25].

Дотримуючись такої ж позиції, К. Іпполітов під час визначення "економічної безпеки", крім процесного підходу, обґрунтовує статичність поняття певним станом захищеності не тільки всієї економічної системи, а й "економічних відносин, які визначають прогресивний розвиток економічного потенціалу і забезпечують підвищення рівня добробуту всіх членів суспільства, його окремих соціальних груп, захищеність від небезпек та загроз, джерелом яких є внутрішні та зовнішні протиріччя" [5, с. 14]. Такий підхід дає змогу розглядати "економічну безпеку" в контексті дослідження динаміки відносин між елементами системи.

Цікаво, що фахівцями Міністерства економічного розвитку та торгівлі Росії зроблено акцент на необхідності забезпечення економічної стійкості та

стабільності суб'єктів економічної діяльності, при якому економічна безпека визначається "можливістю та готовністю економіки забезпечити стійкість економічного становища суспільства в умовах внутрішніх та зовнішніх загроз та впливів" [7, с. 113-125]. Власне, науковці В. Шлемко та І. Бинько також наголошують, що економічна безпека – це "стан економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави" [3, с. 122].

Достатньо обґрунтованою, на нашу думку, є теорія необхідності формування безпеки економічного суб'єкта в умовах саморозвитку та забезпечення внутрішньої синергії. Так, Г. Пастернак-Гаранушенко доводить, що "економічна безпека держави як такий її стан, за якого вона стабільно гарантує можливість створення умов для плідного життя населення, розвитку економіки в майбутньому та в зростанні добробуту її мешканців" [11, с. 29].

Процесний підхід до дослідження економічної безпеки, що використовується В. Мунтяном, акцентує на необхідності формування комплексної системи дій щодо створення економічного фундаменту постійного та стабільного розвитку держави, забезпечення стійкого та гнучкого механізму протистояння внутрішнім та зовнішнім загрозам. При цьому автор відстоює позицію необхідності розгляду категорії "економічна безпека" як комплексної детермінанти, що відзначає прикладний аспект безпеки територіальної одиниці [9, с. 10].

Обґрунтовуючи своє бачення поняття "економічна безпека", В. Акімов, Є. Бридун та М. Ватагін визначають її як "стан захищеності інтересів соціально-економічної системи, можливість забезпечення її сталого розвитку", а під економічною безпекою розуміють сукупність умов та факторів, які забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність та стійкість, здатність до постійного оновлення і удосконалення; захищеність економічних, політичних, екологічних, правових та інших потреб суспільства і його громадян; забезпечення передумов для виживання в умовах кризи та майбутнього розвитку; захист життєво важливих інтересів країни та її території, зважаючи на ресурсний потенціал, збалансованість та динаміку розвитку; створення внутрішнього імунітету та зовнішньої захищеності від дестабілізаційних впливів; конкурентоспроможність країни на світових ринках, об'єктів і територій на внутрішньому ринку та стійкості фінансового становища; забезпечення належних умов життя та стійкого розвитку особистості, збереження екології [2, с. 26-29]. Комплексного підходу також дотримуються Т. Іванюта та А. Зайчковський, визначаючи економічну безпеку "як загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний і стабільний розвиток економіки держави, що включає механізм протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам" [6, с. 8]. Відтак, загальною умовою вирішення проблем економічної безпеки за кожним з цих напрямів є наявність ресурсів для розширеного відтворення економічного потенціалу. Таке визначення суті поняття "економічна безпека" вважаємо найбільш повним і комплексним, яке в подальшому може слугувати методичною основою для визначення".

Висновки та пропозиції. Систематизувавши наукові підходи вітчизняних та зарубіжних вчених до визначення економічної безпеки, варто зазначити, що найбільш прийнятними можна запропонувати такі її характеристики: як ста-

ну економічної системи; як системи заходів щодо її забезпечення; як складової національної безпеки держави.

Для економічної науки та практики України економічна безпека є новою проблемою, важливість якої останнім часом дедалі зростає. Саме тому безліч визначень економічної безпеки зумовлені різними підходами у теоретичних концепціях економіки, соціології, політології, залежності від аспектів дослідження. Окрім того, спільною ознакою усіх наведених вище підходів до визначення дефініції "економічна безпека" є спроба науковців представити її як категорію, що відображає тенденції та результати соціально-економічних процесів у державі.

Література

1. Абалкин Л.И. Конечные народнохозяйственные результаты: сущность, показатели, пути повышения / Л.И. Абалкин. – М.: Изд-во "Экономика", 1982. – 184 с.
2. Акимов В.А. Актуальные проблемы устойчивого развития: кол. монография / В.А. Акимов, Е.В. Бридун М.Ю. Ватагин и др.; под общ. ред. И.В. Недина Е.И. Сухина. – К.: Вид-во "Знание Украины", 2003. – 430 с.
3. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: монографія / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько. – К.: Вид-во НІСД, 1997. – 144 с.
4. Жаліло Я.А. Економічна безпека держави, підприємства, особи в інтегрованому суспільстві / Я.А. Жаліло // Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. праць. – К.: ПБЦ "Київський університет", Ін-т міжнародних відносин. – 2001. – Вип. 26. – С. 25-26.
5. Ипполитов К.Х. Экономическая безопасность: стратегия возрождения России / К.Х. Ипполитов. – М.: Изд-во РСРБ, 1996. – 263 с.
6. Іванюта Т.М. Економічна безпека підприємства: навч. посібн. / Т.М. Іванюта, А.О. Заїчківський. – К.: Центр навч. літ-ри, 2007. – 256 с.
7. Лыкшин С. Развитие экономики России и ее реструктуризация как гарантия экономической безопасности / С. Лыкшин, А. Свиноренко // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 113-125.
8. Ляшенко О.М. Вплив економічної безпеки на розвиток підприємства / О.М. Ляшенко // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. – Краматорськ. – 2008. – № 3 (13). – С. 174-177.
9. Мунтян В.І. Економічна безпека України / В.І. Мунтян. – К.: Вид-во КВІЦ, 1999. – 464 с.
10. Круш П. Національна економіка: підручник / П. Круш, С. Тульчинська, М. Шашина, О. Підлісна. – К.: Вид-во "Каравела", 2008. – 428 с.
11. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави: підручник / Геннадій Адольфович Пастернак-Таранушенко / за ред. Б. Кравченка. – К.: Вид-во Ін-ту держ. управл. і самоврядування при Кабінеті Міністрів України, 1994. – 140 с.
12. Савин В. Некоторые аспекты экономической безопасности России / В. Савин // Международный бизнес России. – 1995. – № 9. – С. 15.
13. Тамбовцев В.Л. Экономическая безопасность хозяйственных систем: структура, проблемы / В.Л. Тамбовцев // Вестник МГУ. – Сер.: Экономика. – 1995. – № 3. – С. 3.

Набиванець І.Р. Етимологія та сутність категорії "економіческая безопасность"

Приведена етимологія поняття "економіческая безопасность" отечественними і зарубіжними ученими економістами. Исследованы разнообразные существующие подходы к формированию современной теории экономической безопасности государства, проанализированы факторы современной модификации ее сути и содержания. Систематизированы подходы к исследованию сущности экономической безопасности. Предложены следующие научные подходы: системный, макроэкономический и процессный. Раскрыта сущность каждого из приведенных подходов. Обобщены концептуальные основы сущности понятия "экономическая безопасность" в экономической и научной литературе.

Ключевые слова: экономическая безопасность, теория безопасности, система безопасности, национальная безопасность, обеспечение безопасности.

Nabyvanets I.R. The Etymology and Essence of Economic Security

The article deals with the etymology of the term "economic security" by foreign and Ukrainian scientists in the field of economics. Various approaches towards formation of the modern theory regarding the state's economic security have been researched as well as the factors of the modern modification of its essence and content are substantiated. The approaches concerning the study of the essence of the economic security are systematized. Such scientific approaches as systemic, macroeconomic and processual are suggested along with their thorough analysis. The conceptual bases of the essence of the concept "economic security" in the economic and scientific literature are summarized.

Key words: economic security, theory of security, security system, national defence and security ensuring.

УДК 65.012.8

Доц. Л.П. Стеців, канд. екон. наук –
Українська академія друкарства

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КАДРОВОЇ БЕЗПЕКИ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Обґрунтовано зміну ролі людини в процесі становлення економіки знань, зокрема висококваліфікованого працівника у виробничій сфері, як найбільш важливого ресурсу, джерела та генератора інформації та нових знань, які є новітніми нелімітованими ресурсами. На основі узагальнення точок зору щодо суті термінів "кадрова безпека", "потенціал" та "кадровий потенціал" доведено можливість нейтралізації частини загроз для кадрової безпеки підприємства через застосування превентивних захисних заходів, які передбачають здійснення цілеспрямованого управління формуванням кадрового потенціалу.

Ключові слова: кадрова безпека, потенціал, кадровий потенціал, загроза

Постановка проблеми. З початку нового тисячоліття дедалі більшого поширення набуває ідея формування економіки знань, в якій ключову роль відіграють не традиційні ресурси, а інформація і знання, генератором і творцем яких є людина. Поруч з цим і роль людини у виробничій сфері також змінюється, зокрема підвищується значущість самоконтролю та самодисципліни, освітнього і культурного рівня працівника, оновлюються пріоритети у системі цінностей персоналу.

Під впливом зазначених обставин сьогодні висококваліфіковані працівники починають відігравати важливу роль у реалізації стратегічних планів підприємства, оскільки є довгостроковою основою для розробки й прийняття гнучких, стратегічно важливих рішень (про більш ефективне використання ресурсів, диверсифікацію продукції, раціоналізацію організаційної структури тощо), що є визначальним для продовження функціонування у складних та важко прогнозованих умовах ведення бізнесу. Більш того, можна стверджувати, що головним фактором і джерелом розвитку підприємницької діяльності у будь-якій сфері стають кадри, зокрема їх рівень кваліфікації, освіти, підготовки, досвіду і майстерності, а відтак зростає важливість цілеспрямованої діяльності щодо формування кадрового потенціалу.

Завданням формування кадрового потенціалу сучасного підприємства є створення реального потенціалу живої праці, знань і навиків, що охоплює без-